

POSLEDNJI DANI KRIŽNOGA PUTA FRA SLOBODANA LONČARA I FRA ZDENKA ZUPCA

Prilog istraživanju stradanja franjevaca Hercegovačke franjevačke provincije 1945.

► Piše: dr. sc. Anđelko Mijatović

fra Slobodan Lončar

fra Zdenko Zubac

Dvojica naslovljenih franjevaca – fra Slobodan Lončar i fra Zdenko Zubac – prema dosadašnjim istraživanjima likvidirani su u veljači 1945. u organizaciji zloglasne komunističke policije Ozne (Odjeljenje zaštite naroda) i predstavnika komunističke

vlasti.¹ O njihovoj mučeničkoj sudbini sve donedavno nije se puno znalo pa čak ni gdje su ubijeni. Tek novija istraživanja potvrdila su da je fra Zdenko Zubac ubijen u Zagvozdu, a fra Slobodan Lončar u Ljubuškom. Autor ovih redaka u svojim je mla-

đima danima u vrijeme komunističkoga sustava slušao priče o njihovu stradanju, pa i boravku na području Tihaljine, koje iz razumljivih razloga nije bilježio. Tragajući za potvrdom spomenutih priča, došao je do suvremenih svjedočenja koja, iako ne

¹ Dr. fra Andrija Nikić, *Hercegovački franjevački mučenici 1524. – 1945.*, Franjevačka knjižnica, Mostar, 1992., str. 143. – 144. i 223. – 224.; dr. fra Andrija Nikić, fra Žarko Ilić i fra Iko Skoko (uredili), *Hrvatske žrtve rata u Hercegovini 1941. – 1945.*, Mostar, 1995.; fra Ante Marić, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara. Ekshumacija u Zagvozdu i identifikacija*, Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM, Mostar, 2007.; Darko Juka, »Vremeplov strave«, *Hrvatsko slovo*, 30. srpnja 2010., br. 797, str. 14. – 15.; *Stopama pobijenih*, Glasilo Vicepostulature postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subrača«, br. 1-7 i dr.

daju odgovore na sva pitanja u svezi s njihovim mučeničkim stradalništvom, ipak upotpunjuju dosadašnja saznanja.

O zadnjih nekoliko dana fra Slobodana Lončara (1915. – 1945.), rodom iz Vira u posuškom kraju, svjedoči fra Ratimir Kordić, župnik u Drinovcima (1944. – 1949.),² gdje je fra Slobodan bio župnim vikarom od jeseni 1944. Po njega je, »po nalogu Ante Barbira«, »terenskog oficira Ozne«, predvečer u petak 9. veljače 1945. u župni ured u Drinovcima došao »terenski oficir« Ozne Krešo Šimić, inače rodom iz Drinovaca, s dva vojnika, vjerojatno pripadnika KNOJ-a (Korpusa narodne obrane Jugoslavije) kojemu je tada bila primarna zadaća »čišćenje oslobođene teritorije od svih vrsta neprijatelja«.³ Šimić je dopustio da s fra Slobodanom Lončarom u Soviće pođe i župnik fra Ratimir Kordić i dvojica Drinovčana iz mjesne »terenske milicije«.⁴ Iz Drinovaca su, iza 21.00, odvedeni u Soviće. Nakon što su oko dva sata proveli u Vokića gostionici punoj partizanskih vojnika iz istočne Hercegovine (knojevaca iz Gacka), poredani u vojničkoj koloni od »šezdesetak ljudi« i »nekoliko konja i goveda« oduzetih tamošnjem pučanstvu, povedeni su prema Grudama, a usput su uhićivani i još neki ljudi. U

Čovina kuća u Cerovu Docu u kojoj su fratri Lončar i Kordić proveli posljednje sate noći s 9. na 10. veljače 1945.

Grudama su im na jednom zidu dopustili da se odmore oko pola sata, a potom su nastavili putovanje⁵ prema Cerovu Docu gdje su ih smjestili u Čove⁶ »u jednu sobu na katu«. Ondje je već bilo nekoliko pozaspalih vojnika, a fratrima su dopustili da sjednu na neke škrinje (sanduke). Kada je svanulo, pretražili su obojicu franjevacu, a nakon što je fra Ratimir Kordić objasnio da nije uhićen, nego je s uhićenim fra Slobodanom Lončarom pošao dragovoljno da bi vidio »terenskog oficira« Antu Barbira u Sovićima, strogo mu je zapovjedbano da se najbližim putem uputi u Drinovce.

Toga je dana, 10. veljače 1945., u Ružićima, oko podne uhićen fra Zdenko Zubac (1911. – 1945.), rodom iz Gradnića, ružićki župnik (1943. – 1945.). Njegovu uhićenju nazočio je Ante Barbir, očito tada jedan od glavnih komunističko-policijskih dužnosnika u zapadnoj Hercegovini. Vojnici su fra Zdenka vezali žicom, a susjedi su vidjeli kako ga je na »zidu«, nasipu ispred kuće, Ante Barbir tako svezana udario pištoljem po glavi. Tada je s njim kao »dijak« služio njegov bratić, sinovac, koji je zbog straha pobjegao u susjeda Joze Iličića, a fra Zdenko ga je, svezanih

² Fra Ratimir Kordić, *Fratar narodni neprijatelj*, K. Krešimir, Zagreb, 1995., str. 54. – 64.

³ Dok su vođene borbe za Široki Brijeg koncem 1944., u područje današnje općine Grude u zapadnoj Hercegovini došao je jedan bataljun KNOJ-a 29. hercegovačke divizije pod zapovjedništvom Save Golubovića (od početka studenoga 1944.) i njegovi su pripadnici, uglavnom bivši četnici iz Gacka, u Tihaljini, Drinovcima i drugim okolnim selima bez istrage i suđenja poubijali više pojedinaca i skupina, pljačkali i slično.

⁴ O tomu fra Ratimir Kordić više: »U petak predvečer, 9. veljače 1945. došao je u župni stan terenski oficir Krešo Šimić i rekao nam da ima nalog za pretragu fra Slobodanove sobe. Nakon pretrage Krešo nam je priopćio da se večeras – po nalogu Ante Barbira – fra Slobodana ima sprovesti u Soviće Barbiru na preslušanje. Dva vojnika su već bili u kuhinji. Molio sam na svaki način Krešu da fra Slobodan ne ide po noći. Davao sam jamstvo svojom glavom da će on doći u Soviće sutra do osam sati. Krešo tvrdi da mu je to nemoguće učiniti. Kad sam vidio da fra Slobodan mora poći, onda sam zamolio Krešu da mi dopusti da i ja pođem do Barbira u Soviće, te da nam priključi ovoj dvojici nepoznatih vojnika i dvojicu Drinovčana iz terenske milicije. Krešo je to dopustio. Još sam ga zamolio da pismeno izvijesti Barbira o obavljenoj pretrazi fra Slobodanove sobe i o nalazu prigodom pretrage. Krešo je bez prigovora pristao i meni predao izvješće koje je glasilo: – Druže Ante, obavio sam pretragu fra Slobodanove sobe i nisam ništa našao, niti je meni išta poznato što bi ga kompromitiralo pred narodnom vlasti.« (str. 56. – 57.)

⁵ O tom putovanju Kordić svjedoči: Nakon pokreta vojnici su stalno pjevali sve do Čove u Ružićima: – Oj, Gatačko polje ravno..., nešto o dumi Iliji, Od Imotskog do Mostara, ne će biti fratra ni oltara – i tko zna kakve još pjesme, a uvijek po istom, gatačkom napjevu.« Nav. dj., str. 58.

⁶ Ivan Žulj, zvani Čovo, rođ. 1868.

ruku, zvao da se vrati. Koji je to braćić bio i što je s njim bilo u Ružićima, nisam uspio utvrditi. Rodbina nije mogla ništa potvrditi, a možda je to bio i netko drugi. Tada su u ružićkom župnom uredu knojevci i mjesni partijski aktivisti opljačkali sve što se moglo opljačkati. Vojnici su ubijali kokoši i uskoro su ih ponijeli sa sobom preko brda Maliča u Tihaljinu, a povelili su i župnikovu kravu. Što se događalo s fra Zdenkom na putu preko brda Maliča u Tihaljinu, ponešto svjedoči Blago Primorac Žuljušić (r. 1928.) iz zaseoka Brdo u Tihaljini.⁷ On i njegov rođak Vlado Mikulić Lukšić (1928. – 2010.) iz susjednoga sela Ružića, tada sedamnaestogodišnjaci, zajedno su se oko rodnih kuća krili od partizana i nove komunističke vlasti. Budući da su partizani večer prije stigli u zaselak Brdo, oni su u popodnevnim satima 10. veljače 1945. bježali preko brda Maliča u Ružiće. Kada su kraj Rujskog guvna, na granici Tihaljine i Ružića, opazili kako 4-5 partizana vodi svezana fratra, skrili su se i otud gledali kako vojnici uz tamošnji zid tuku fra Zdenka koji je zapomagao. Ubrzo iza te skupine naišla su dva vojnika koji su vodili kravu. Što je dovelo do toga da su se vojnici s fra Zdenkom Zupcem zadržali u zaseoku Brdo, a nisu produžili u središte Tihaljine, danas je nemoguće zaključiti. Je li tome pridonijela činjenica da je jedna partizanska skupina već večer prije stigla u taj zaselak ili nešto drugo, također je nemoguće određeno odgovoriti.

Nejasan je put fra Slobodana Lončara nakon dolaska u Cerov Dolac i njegova rastanka s fra Ratimirom Kordićem ujutro 10. veljače 1945. Mislilo se da je iz Cerova Doca odve-

den u Ljubuški, međutim saznanje da je, zajedno s fra Zdenkom Zupcem, noć s 10. na 11. veljače 1945. proveo u kući obitelji Filipa Mijatovića u zaselku Brdo u Tihaljini, upućuje na njegovo drukčije kretanje tih dana. Možda je iz Cerova Doca poveden u Narodni odbor u Čuljkovoj kući u Ružićima, u blizini tamošnjega župnog ureda, u temeljno tijelo tamošnje komunističke vlasti, gdje je stiglo dvadeset osam gačanskih knojevac.⁸ Nema podataka da je fra Slobodana netko vidio na tom putu. Možda je u zaselak Brdo doveden izravno iz Cerova Doca kroz Tihaljinu.

Uglavnom, u zaseoku Brdo partizani su se smjestili u kući Filipa Mijatovića Lerušića (1879. – 1939.) u kojoj su tada živjele tri žene: Filipova supruga Iva, r. Lukenda, zvana Lukenduša, (1879. – 1964.), kći Jaka (1920. – 2001.) i nevjesta Slavka, supruga Filipova sina Marka (r. 1917.) koji je nekoliko dana kasnije poginuo u povlačenju hrvatskih oru-

žanih snaga od Mostara prema Sarajevu. Fratre su smjestili u »tavanu« na katu. Iako su domaćini fratrima ponudili svoje krevete, stražari im nisu dopustili leći nego su čitavu noć proveli sjedeći na jednoj uobičajenoj »djevojačkoj« škrinji. Stražari su ih zlostavljali što je »mlađi« fratar (Lončar) teško podnosio, a »stariji« ga je (Zubac) smirivao.⁹ Križan Primorac Žuljušić (r. 1936.), brat spomenuta Blage, oba unuci Filipovi u čiju su kuću partizani doveli fratre, svjedoči da je trideset partizanskih vojnika Gačana, s čarapama do koljena, dovelo ružićkoga fratra na Brig (predjel u zaseoku Brdo). Što je bilo s drugim fratrom ne zna, no pamti da su doveli i fratrovu kravu, a ubijene kokoši svezane po dvije nosili preko ramena. Od kokošiju su priredili večeru, a na Filipovu guvnu plesali gatačko kolo. Sjeća se da su pjevali: »O ustaške tužne majke, ajte k nama na sastanke...« Tu su fratra Zupca tukli, a kad je u njegovu obranu ustala

Kuća obitelji pok. Filipa Mijatovića u kojoj su fratri Zubac i Lončar proveli noć 10./11. veljače 1945.

⁷ Blago Primorac, sin Ivanov (Ikin) i Ruže, r. Mijatović, danas živi u Đakovu; autor je s njim razgovarao 18. i 19. rujna 2011.

⁸ Dana 17. kolovoza 2011. kazivao Mile Ilić Jozin, rođ. 1937. u Ružićima.

⁹ Kazivala Jaka Mijatović (1920. – 2001.) u početku 70-ih godina 20. st. Naime, nakon što je 1971. objavljena knjižica Široki Brijeg (priredio dr. fra Gojko Musa, Franjevački samostan, Široki Brijeg, 1971.) ondašnji su se mediji, kao i tijela komunističke vlasti, obrušili na sve što je vezano uz širokobriješke franjevce negirajući sve podatke o njihovoj stradanju 1945. Sve je to imalo odjeka i u narodu koji je jako suosjećao s ubijenim franjevcima.

»baba Lukenduša«, ušutkali su je zaprijetivši da će se to i njoj dogoditi. Fratra Zupca od daljnje je tučnjave zaštitio jedan civil obrazloživši da će »narodni sud« utvrditi je li kriv.¹⁰ Tko je bio taj civil, danas je nemoguće utvrditi. Je li možda Barbir, no svakako netko iz struktura Ozne, netko nadređen tim knojevcima. Rudo Primorac Žuljušić (r. 1924.), u veljači 1945. u Hrvatskim oružanim snagama, potvrdio je kako je, nakon Križnoga puta i dolaska kući u jesen 1945., čuo da su Blago Primorac i Vlado Mikulić u Maliču gledali kako partizani tuku ružičkoga župnika Zupca.¹¹

Kada je svanulo, partizanski su vojnici s uhićenim fratrima s Brda krenuli prema središtu Tihaljine, u Nezdravcu, u Narodni odbor, tamošnje temeljno tijelo komunističke vlasti, koji se je nalazio nad Jurića mlinicom, vlasništvo dotadašnjega trgovca i autoprijevoznika Ivana Primorca Jurića (1884. – 1975.). Tu se našao i već spominjani »terenski oficir« Ante Barbir, koji je kao partizanski obavještajac iz Biokove u ratu 1941. – 1945. jedno vrijeme radio među Jurićevim namještenicima. Kada je Jurićeva supruga Joza (1884. – 1977.), inače sestra poznatoga hercegovačkoga franjevca fra Mile Leke (1897. – 1967.), vidjela iscrpljene fratre, zamolila je Barbira da ih pusti u kuhinju kako bi se okrijepili, što je on, očito iz obzira prema donedavnim poslodavcima, i dopustio. Tada su fratri nešto založili, a Zubac je uspio reći: »Joz, nije dobro.« Lončar je, dotučen prilikama, šutio.¹²

Od Jurića su fratri odvedeni u Ljubuški. Ne zna se je li pješice ili nekim prijevoznim sredstvom. Tih je dana u Ljubuškom u strukturama

Prostorije nad Jurića mlinicom u kojima se nalazio Narodni odbor u koji su ujutro 11. veljače 1945. dovedeni uhićeni fratri Zubac i Lončar

Ozne i Komunističke partije donesena odluka o njihovoj likvidaciji što je tih dana i provedeno – fra Zdenka Zupca u Zagvozdu i fra Slobodana Lončara u Ljubuškom.

Tko je zapovjedio uhićenja i ubojstva spomenutih fratara? Ima li neka njihova posebna krivnja za takav postupak prema njima u onoj općoj komunističkoj hajci 1945. na hercegovačke franjevce i Crkvu općenito? I danas je nemoguće odgovoriti na sva pitanja koja se nameću u svezi s njihovim stradanjem.

Fra Slobodan Lončar u prvu nedjelju nakon dolaska u Drinovce u jesen 1944. predvodio je pučku sv. misu. U toj je prigodi održao propovijed o temi: *Naša legitimacija: Hrvat – katolik*. Propovijed je bila dobro primljena u vjerničkom puku, a na sebe je skrenuo pozornost i u partizansko-komunističkim strukturama. U takvim prilikama on je nastojao, nakon što su komunisti preuzeli vlast

u Drinovcima, prijeći u područje izvan dosega njihove vlasti. Kako se je komunistički teror povećavao, a i sam bio izložen jednoj teškoj provokaciji, Lončar je nastojao živjeti što povučeniije.

Uzrok uhićenju i strijeljanju fra Zdenka Zupca vidi se u tome što je on na Sve Svete 1944. u Ružićima istjerao iz crkve dvije komunističke aktivistice zbog nedolična oblačenja, a one su mu se zaprijetile skorašnjom osvetom. Ne može se oteći dojmu da je iza uhićenja fra Slobodana Lončara i fra Zdenka Zupca stajao Ante Barbir, »terenski oficir Ozne«.¹³ Vidjeli smo da je Barbir zapovjedio uhićenje fra Slobodana Lončara u Drinovcima, nazočan je uhićenju fra Zdenka Zupca u Ružićima, a nazočan je i dovođenju uhićenika u Tihaljinu. Naravno, Barbir je zdušno provodio i ideološki program Partije kojoj je pripadao. ✍

¹⁰ S Križanom Primorcem razgovarao 18. kolovoza 2011. u zaseoku Brdo u Tihaljini.

¹¹ S Rudom Primorcem razgovarao 18. kolovoza 2001. u zaseoku Brdo u Tihaljini.

¹² O tadašnjem kratkotrajnom boravku fra Zdenka Zupca u Primorčevoj kući zna i Ruža Tolić (r. 1926.), koja desetljećima kao rodbina živi u toj obitelji.

¹³ Koliko je Barbir bio moćan u početku 1945. u Ozninim strukturama, svjedoči činjenica da je tih dana, nakon partizanskoga zauzimanja Mostara, na molbu svojih bivših poslodavaca Ivana i Joze Primorca Jurića iz Mostara u Tihaljinu doveo Jozina brata fra Milu Leku i tako ga spasio od pogubljenja i drugih većih stradanja.

Dekret pape Urbana VIII.

U skladu s dekretom pape Urbana VIII. i uredbom II. vatikanskog sabora izjavljujemo da ne želimo preteći sud Crkve kome se potpuno podvrgavamo. Riječi »mučenik«, »mučeništvo«, »čudesa« i slično imaju u ovom glasilu samo vrijednost ljudskog svjedočenja.

STOPAMA POBIJENIH

glasilo Vicepostulature postupka mučeništva
»Fra Leo Petrović i 65 subraće«,
V., 1 (8), Široki Brijeg, 2012.

Glavni i odgovorni urednik:
fra Miljenko Stojić, vicepostulator

Lektura i korektura:
Zdenka Leženić

Adresa:
BiH: Kard. Stepinca 14,
88220 Široki Brijeg
HR: Franjevačka 14, p. p. 2,
20350 Metković

Veza:
tel.: (039) 700-325
faks: (039) 700-326
e-pošta: mostar@pobijeni.info
internet: www.pobijeni.info

Grafički prijelom i tisak:
FRAM-ZIRAL, Mostar

Glasilo izlazi polugodišnje:
siječanj i srpanj

Cijena pojedinog primjerka:
3 KM; 12 KN; 3 EUR; 5 USD

Godišnja pretplata (s poštarinom):
BiH 7,5 KM, RH 33 KN, EU 6 EUR,
SAD i Kanada 10 USD

Zastupništvo, distribucija, pretplate
Ihtis, Zrinskih i Frankopana 22,
88000 Mostar; mob.: 063-837-002
e-adresa: udrugailhtis@gmail.com

Računi za pretplate:
BiH (Ihtis Mostar):
ProCredit Bank d.d. Sarajevo, poslovnica
Mostar – 1941053316700142
HR (Tihomir Čule): ZaBa, poslovnica
Metković – 2360000-3610872394
INOZEMSTVO: IBAN:
BA39 1941 0533 1670 1209;
SWIFT CODE: MEBBBA22

ISSN: 1840-3808

Riječ urednika

fra Miljenko Stojić

Dragi čitatelji!

Već smo zajedno petu godinu, a kao da smo se počeli družiti jučer! Riječi zvuče pomalo patetično, ali iza njih se krije čitava mala povijest. Postali smo prepoznatljiva skupina mimo koje se ne može proći šuteći, pa i kada se hoće. Pobijeni hrvatski puk i pobijeni hercegovački franjevci u javnosti su progovorili na nov način. Vicepostulatura ustrajno radi svoj posao, a isto tako i povjerenstva po općinama. Što drugo nego poželjeti im sretan put. Naravno i pripomoći im u skladu sa svojim mogućnostima. Najprije molitvom, a onda načinima koji su nam na raspolaganju. Jedan od njih zacijelo je i širenje istine o ovim pothvatima. Tek zajedno možemo puno toga učiniti.

Pri kraju glasila naići ćete na pismo o skupljanju priloga za DNK analizu pobijenih u Knešpolju i u Ljubuškom, kao i na popis darovatelja. Tražimo pobijene hercegovačke franjevce, ali skrbimo, koliko je u našoj moći, da i drugi pobijeni dobiju ime i prezime. Društvene vlasti, s obiju strana granica, unatoč svojoj obvezi i našim zamolbama u tome ne sudjeluju. Naravno, čast i zahvala izuzetcima na mjesnoj razini. Nadamo se da ćemo do Uskrsa završiti obradu barem onih ubijenih u Knešpolju nakon čega bi trebao uslijediti njihov pokop na Širokom Brijegu, odnosno tamo odakle su podrijetlom u slučaju da uspijemo nekoga identificirati. Poteškoću nam predstavlja trošnost posmrtnih ostataka i neznanje komu bi uopće mogli pripadati, odnosno s kime

trebamo usporediti plodove DNK analize. Bit će nam drago da dodete na njihov pokop, a o svemu ćemo vas obavijestiti preko našeg portala *pobijeni.info*.

Za sljedeću obljetnicu pobijenih hercegovačkih franjevaca pokrenuli smo natječaj za radove iz područja književnosti, glazbe, likovne kulture, povijesti, računalstva, umjetničke fotografije i videa. Već sada možemo reći da je natječaj pobudio veliko zanimanje, a o svemu ćemo podrobnije progovoriti u sljedećem broju našega glasila.

Da bismo lakše došli do vas, započnemo raspacavanje *Stopama pobijenih* preko udruge Ihtis. Katolička je to udruga i svrha joj je širiti dobro štivo. Ujedno to doprinosi i smanjenju nezaposlenosti jer nekoliko osoba živi od tog rada. Nadamo se da će suradnja s vama biti dobra pa će nam ova novina svima donijeti korist. Ujedno ćemo na ovaj način doći i do onih čitatelja do kojih inače ne bismo došli jer će se glasilo prodavati i na kisocima.

Naše dane ne će uljepšati niti će svijet spasiti »neki tamo«. Mi smo na potezu i trebamo zbog toga biti ponosni. Živimo u vrijeme izgradnje svoje domovine, kako na tvarnu tako i na duhovnu polju. Zar ima išta ljepše nego vidjeti plodove svojih ruku? Skupimo, dakle, hrabrost i krenimo mijenjati sebe i društvo koje nas okružuje. Bog će nam zacijelo u tome pomoći.

Mir i dobro!

IZ SADRŽAJA

Iz ljetopisa	4	Glas o mučeništvu	27
Podsjetnik	11	Pobijeni	29
Povjerenstva	14	Odjek u umjetnosti	45
Stratišta	16	Razgovor	47
Istraživanja	20	Iz Vicepostulature	55